

de yeniden kilise ve manastır inşa edilmeyeceği, casusların saklanılmayacağı, ayınların açıkta yapılmayacağı, kıyafetlerin müslümanlarınkine benzetilmeyeceği, silâh imal edilmeyeceği ve üstte taşınmayacağı, çarşı pazarlarda açıktan haçlarla dolaşmayacağı gibi eski kaynaklarda mevcut şartların bulunduğu görülmektedir. Buna karşılık eski kaynaklarda yer almayan, bir kısmı Emevîler ve çoğu Abbâsîler zamanında konulan mâbedlerinden harap olanları, özellikle de müslüman mahallelerinde bulunanları tamir etmeyecekleri, müslümanların kiliselerine girmelerine engel olmayacakları, seyahat eden her müslümanı evlerinde üç gün barındıracakları, çocuklarına Kur'an okutmayacakları, kimseyi dinlerine davet etmeyecekleri, müslümanları daima hürmetle karşılayacakları, müslümanların konuştuğu dille konuşmayacakları, onların künyelerini almayacakları, eyerli hayvanlara binmeyecekleri, mühürlerini Arapça kazdırmayacakları, alkollü içki satmayacakları, bellerine zünnar takacakları ve aynı kıyafeti her yerde koruyacakları, müslümanların evlerinin içine bakmayacakları gibi Hz. Ömer'e ve onun devrine nisbet edilmesi doğru olmayan şartların yer alması dikkat çekmekte ve bu metnin sonradan ilâve edilen benzeri diğer maddelerinin de Hz. Ömer'e izâfe edildiği anlaşılmaktadır.

eş-Şürûtü'l-Ömeriyye metninin Hz. Ömer dönemine ait olmadığı hususuyla ilgili görüşlerin ileri sürülmesi, yalnızca yukarıda bir kısmı yazılan ve o dönem antlaşmalarında bulunmayan esasların burada mevcut olmasından ibaret değildir. Şöyle ki: Abdurrahman b. Ganm'dan (ö. 78/697) rivayet edilen ve Suriye yahut el-Cezîre bölgesi hristiyanları tarafından Hz. Ömer'e yazılmış bir mektuptan ibaret olan bu metnin "falan şehir hristiyanlarından Ömer'e..." şeklinde bir şehir adı zikredilmeden yazılmış olduğu görülmektedir. Ayrıca hemen hiçbir antlaşmada rastlanmayan bir üslûpla kaleme alınan şartlar, Hz. Ömer ya da onun vali veya kumandanlarından biri tarafından değil bir bölgenin hristiyanları yahut bütün hristiyanlar adına ve onların ağzından yazılmıştır. Belgede bir şehir isminin zikredilmemesi ve metindeki şartların hristiyanlar tarafından kendileri için belirlenmesi belgenin daha başından itibaren Hz. Ömer'e nisbetinde şüphe uyandırmıştır. Tesbit edilebildiği kadarıyla bu belgeye ilk defa eş-şürûtü'l-Ömeriyye adını veren İbn Kayyim el-Cevziyye'nin çok meşhur olan bu mektubun isna da ihtiyacı olmadığını, çünkü imamların

bunu kabul edip kitaplarında zikrettiklerini ve delil olarak gösterdiklerini, halifelerin de bununla amel ettiklerini ... belirtmesi (*Ahkâmü ehli'z-zimme*, II, 663-664) yaygınlığın ve şöhretin metnin sıhhatine delil olamayacağı, sadece şöhretine bakılarak isnaddan müstağni kabul edilemeyeceği, metinde Hz. Ömer zamanında konulan bazı şartların bulunmasının metnin tamamının sahih kabul edildiğini göstermeyeceği gibi gerekçelerle eleştirilmiş, önemli farklılıklar taşıyan bu senedsiz metnin Hz. Ömer'e nisbetinin doğru olamayacağı ileri sürülmüştür (*a.g.e.*, II, 663). İbn Kayyim adı geçen eserinin dörtte birini bu metne ve bu metin üzerine yazdığı şerhe ayırmış, ayrıca bu şerhin ayrı bir kitap olarak kabul edilmesini istemiş (*a.g.e.*, II, 778, ayrıca bk. neşredenin girişi, I, 14, 25), eserin nâşiri Subhî es-Sâlih de müellifin bu isteğini göz önüne alarak şerhi hem *Ahkâmü ehli'z-zimme* içinde (II, 657-893) hem de ayrı kitap halinde *Şerhu's-Şürûti'l-Ömeriyye* adıyla yayımlamıştır (Dimaşk 1381/1961). *eş-Şürûti* metnini inceleyen Subhî es-Sâlih, bunun muhtevasının İslâm hukukunun gayri müslimlerle ilgili hemen bütün hükümlerini ve İbn Kayyim'in yaşadığı dönemde zimmîlere karşı sertleşen hukukî anlayışın esaslarını ihtiva ettiğini belirtir (*a.g.e.*, neşredenin girişi, I, 14 vd.). Corcî Zeydân ise bu metne ahidnâme-i Ömer adını verip Hz. Ömer'e nisbet edilmesinin uygun olmadığı gibi bir anlayışın Halife Ömer'in âdil şahsiyeti göz önüne alındığında düşünülebileceğini söylemekle birlikte sonunda metnin Hz. Ömer'e aidiyetini kabul ederek inceleme cihetini tercih etmiştir (*Medeniyyet-i İslâmiyye Târîhi*, IV, 177-190). Hangi şehir halkınca düzenlendiğinin belirtilmemesi, mağlûp tarafça tertip edilmesi, Hz. Ömer zamanında yapılan diğer antlaşmalarda bulunmayan şartlar ihtiva etmesi gibi sebeplerle çağdaş müslüman ve Batılı araştırmacıların hemen hemen tamamı bu metni gayri mevsuk bulmuş ve daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan kısıtlamaların Hz. Ömer'e nisbet edilmesi gayretinden doğduğunu ileri sürmüştür (Fattal, s. 66-69; Tritton, s. 8-10; Tefvîk Sultân el-Yûzbekî, s. 130-136; Fayda, s. 180; Öztürk, s. 239-240). Tarih boyunca bir kısım gayri müslim zümrelerin Hz. Peygamber'e "ahd" veya "ahidnâme-i nebevî" adıyla bazı muahede metinleri nisbet ettikleri bilinmektedir; bunlardan biri "el-'Ahd ve'-ş-şürûti elletî şereṭhâ Muhammed resûlullâh li-ehli'l-milleti'n-naşrâniyye" ismiyle Antonius Vitray tarafından Arapça metni ve Latince çeviri-

risiyle birlikte basılmıştır (Paris 1630; uydurma başka metinler için bk. C. Zeydan, IV, 174-177; Muhammed Hamîdullah, s. 180-190, 195-197 [nr. 96-97, 102], ayrıca bk. s. 549 vd.).

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed b. Hüseyin el-Beyhâkî, *es-Sünenü'l-küb-râ*, Haydarâbâd 1356, IX, 202; İbn Ebû Rendeka et-Turtûşî, *Sirâcü'l-mülûk*, Kahire 1306, s. 110-111; İbn Asâkîr, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), II, 174-179; Celâleddin eş-Şeyzerî, *Nihâyetü'r-rütbe fi talebi'l-hisbe* (nşr. Seyyid el-Bâz el-Arînî), Kahire 1365/1946, s. 106-107; Bedreddin İbn Cemâa, *Tahrîrû'l-ahkâm fi tedbirî ehli'l-İslâm* (nşr. H. Köfler, *Islamica*, VII içinde), Leipzig 1935, s. 27-34; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Ahkâmü ehli'z-zimme* (nşr. Subhî es-Sâlih), Dimaşk 1381/1961, s. 657 vd., ayrıca bk. neşredenin girişi, I, 14-46; a.mlf., *Şerhu's-Şürûti'l-Ömeriyye* (nşr. Subhî es-Sâlih), Dimaşk 1381/1961, neşredenin girişi, s. c-k; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, IV, 503-504; C. Zeydân, *Medeniyyet-i İslâmiyye Târîhi* (trc. Zeki Mugâmiriz), İstanbul 1329, IV, 174-190; A. Fattal, *Le statut légal des non-musulmans en pays d'Islam*, Beyrouth 1958, s. 60-69; A. S. Tritton, *Ehli'z-zimme fi'l-İslâm* (trc. Hasan Habeshî), Kahire 1967, s. 1-10; Tefvîk Sultân el-Yûzbekî, *Târîhu ehli'z-zimme fi'l-İrâk*, Riyad 1403/1983, s. 127-137; a.mlf., "Dirâsât fi'l-Veşâ'iki'l-İslâmiyye", *Âdâbü'r-râfideyn*, V, Musul 1974, s. 191-203; Nâdiye Hüsnî Sakr, *Maṭla'u'l-'asri'l-'Abbâsiyyi's-sâni*, Cide 1983, s. 168-173; Mustafa Fayda, *Hz. Ömer Zamanında Gayri Müslimler*, İstanbul 1989, s. 177-181; Levent Öztürk, *İslâm Toplumunda Birarada Yaşama Tecrübesi*, İstanbul 1995, s. 239-240; Sellâm Şâfiî Mahmûd Sellâm, *Ehli'z-zimme fi Mısr fi'l-'asri'l-Fâṭimiyyi'l-evvel*, Kahire 1995, s. 175-184; Muhammed Hamîdullah, *el-Veşâ'iku's-siyâsiyye*, Beyrut 1422/2001, s. 180-190, 195-197, 549 vd.; B. C. Nedkoff, "Osmanlı İmparatorluğunda Cizye" (trc. Şinasi Altundağ), *TTK Belleten*, VIII/3 (1944), 601-606; Ahmet Özel, "Gayri Müslim", *DİA*, XIII, 426.

MUSTAFA FAYDA

ŞÜRÛNBÛLÂLÎ

(الشرنبلالی)

Ebü'l-İhlâs Hasen b. Ammâr
b. Alî eş-Şürûnbülâlî el-Vefâî el-Mısrî
(ö. 1069/1659)

Hanefî fakihî.

994 (1586) yılında Mısır'ın Menûfiye bölgesinde Menûfülülyâ'nın (bugünkü Menûf) karşısında bulunan Şubrâbilûle beldesinde doğdu. Bu yer halk arasında Şürûnbülâlî / Şürûnbülâlî şeklinde telaffuz edildiğinden nisbesi Şürûnbülâlî diye okunagelmıştır (Muhibbî, II, 39; Tahtâvî, s. 8; Muhammed Remzî, III, 100, 219). Şürûnbülâlî, henüz küçük yaşta iken babası tarafından götürüldüğü Kahire'de ilk eğitimini aldı. Muhammed b. Hüseyin el-Hamevî, Abdullah en-Nahrîrî, Muhammed b. Mansûr el-Muhibbî, Ahmed b. Muhammed b. Ah-

med eş-Şelebî, Nûreddin İbn Gânim el-Makdisî ve Abdurrahman el-Mesîrî gibi âlimlerden ders aldı. Şâzeliyye tarikatının Vefâiyye kolunun şeyhi Ebû'l-İs'âd Yûsuf b. Ebû'l-Atâ b. Vefâ'ya intisap etti. Tahsil hayatından sonra Ezher'e müderris tayin edildi. Gerek verdiği dersler ve eserleriyle gerekse örnek şahsiyetiyle devrinin en gözde âlimlerinden biri oldu; devlet adamları ve halk nezdinde büyük itibar kazandı. Müteahhirîn Hanefî fakihleri içinde seçkin bir yere sahip olan Şürünbülâî'nin yetiştirdiği öğrenciler arasında kendi adını taşıyan oğlu Hasan eş-Şürünbülâî, Ahmed b. Muhammed el-Acemî, Ahmed b. Muhammed el-Hamevî, İsmâil b. Abdülganî en-Nablusî, Şâhîn b. Mansûr el-Ermenâvî, Muhammed b. Sâlih et-Timurtâşî, Hasan b. Ali el-Cebertî, Abdülhay b. Abdülhak eş-Şürünbülâî, Sâlih b. Ali es-Safedî, Ali b. Ali es-Sivâsî ed-Darîr ve Abdürrahîm b. Ebû'l-Lutf el-Hüseynî el-Makdisî gibi âlimler bulunmaktadır. Şürünbülâî 21 Ramazan 1069 (12 Haziran 1659) tarihinde Kahire'de vefat etti. Kabri Karâfetülkübrâ'da Tûrbetü'l-Mücâvirîn'dedir. Düzgün konuşması, güzel ahlâkı, mütevazî ve sûfi-meşrep kişiliğiyle tanınan Şürünbülâî mezhep taassubundan uzak ve diğer mezheplerin görüşlerine saygılı bir âlimdi. Gerektiğinde Hanefî mezhebine ait görüşleri eleştirir, çelişkili veya yanlış nakillere dikkat çeker, kendi görüş ve değerlendirmesini

ortaya koyardı (örnek için bk. Keleş, s. 26-34, 41, 43-44). Son dönem ulemâsından İbn Âbidîn *Reddül-muhtâr*'da, Ali Haydar Efendi *Dürrerü'l-hükkâm*'da Şürünbülâî'den çokça nakilde bulunmuşlardır. Çeşitli kütüphanelerde mevcut eserlerine ait yazma nüshaların binleri bulması eserlerine olan rağbeti göstermektedir.

Eserleri. Fıkıh yanında usûl-i fıkıh, tefsir, hadis, kelâm, akaid, tasavvuf, Arap dili ve edebiyatı alanlarında da yetkin bir âlim olduğu anlaşılan Şürünbülâî'nin dilinin sadeliği, verdiği bilgilerin güvenilirliği ve mantıkî örgüsünün sağlamlığı bakımından dikkat çeken çok sayıda kitap ve risâlesi ilim çevrelerinde yaygın kabul görmüştür. 1. *Nürü'l-izâh ve necâtü'l-ervâh*. Tahâretle namaz ve oruç ibadetlerine dair olup müellifin önsözde kaydettiği üzere eserde mezhepte ehl-i tercih sayılan âlimlerin sahihliğini kesin bir şekilde belirttiği görüşler esas alınmıştır. Fıkha yeni başlayanların kolayca anlayabilecekleri bir üslûpla kaleme alınan bu özlü eserde hükümlerin dayandığı delillere ve diğer mezheplerin görüşlerine yer verilmemiştir (Halep 1293; Kahire 1325, 1330, 1348, 1948; İstanbul 1329; Dimaşk 1963, 1985; nşr. Muhammed Ali Edlebî, Beyrut 1405/1985). Müellifin belirttiğine göre *Nürü'l-izâh* 14 Cemâziyelevvel 1032 (16 Mart 1623), *İmdâdü'l-fettâh* 1045 Receb sonunda (Ocak 1636, temize çekilmesi 12 Rebülevvel 1046/

14 Ağustos 1636) ve *Merâkı'l-felâh* 1054 Receb ayı başlarında (Eylül 1644) tamamlanmıştır (*İmdâdü'l-fettâh*, s. 680; *Merâkı'l-felâh*, s. 388). Eserde zekât ve hac yer almadığından Şürünbülâî bu konulara dair muhtasar bilgileri *Merâkı'l-felâh*'in sonuna eklemiş, bazı çağdaş müellifler de *Nürü'l-izâh*'a yazdıkları şerhlere bu kısımları kapsayan ilâveler (tekmile) yapmışlardır (meselâ bk. Ebû Zeyd Şelebî, *el-Miftâh şerhu Nürü'l-izâh* ile birlikte *Minhatü'l-fettâh tekmiyetü Nürü'l-izâh*, Kahire 1376/1956, 1378/1958; Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, *Sebülü'l-felâh fi şerhi Nürü'l-izâh* ile birlikte *Hibetü'l-fettâh bi-tekmileti Nürü'l-izâh*, Dimaşk, ts.; Beyrut 1990). Ayrıca Ebû's-Suûd Muhammed b. Ali el-Hüseynî *Da'vü'l-mişbâh fi şerhi Nürü'l-izâh* (Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa, nr. 499; Kütahya Vahid Paşa İl Halk Ktp., nr. 124), Osman b. Ya'kûb el-Kemâhî *Süllemü'l-felâh şerhu Nürü'l-izâh* (Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr. 423 [müellif hattı]; Tavşanlı Zeytinöğlü İlçe Halk Ktp., nr. 759), Hâmid el-İmâdî *Mişbâhu'l-felâh şerhu Nürü'l-izâh* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Fıkh-ı Hanefî, nr. 6160) ve İbn Âbidînzâde *Mî'râcü'l-felâh şerhu Nürü'l-izâh* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Fıkh-ı Hanefî, nr. 6667 [müellif hattı]) adıyla birer şerh yazmış, Muhammed Adnân Dervîş *Hidâyetü'l-fettâh fi zikri edilleti Nürü'l-izâh* ismiyle bir çalışma yapmıştır (Dimaşk 1994; *Nürü'l-izâh* ve *Merâkı'l-felâh* üzerine yapılan nazım çalışmaları için bk. Abdullah Muhammed el-Habeşî, III, 2055-2057). 2. *İmdâdü'l-fettâh şerhu Nürü'l-izâh*. *Nürü'l-izâh*'taki kapalı ifadelerin açıklandığı, görüşlerin delilleri ve hükümlerin illetleri üzerinde durulduğu bir şerh olup Beşşâr Bekrî Arâbî tarafından neşredilmiştir (bk. bibl.). Burada da genellikle diğer mezheplerin görüşlerine yer verilmemiştir. 3. *Merâkı'l-felâh bi-İmdâdü'l-fettâh*. *İmdâdü'l-fettâh*'in kısaltılmış şeklidir. Eser ayrı olarak (Kahire 1276, 1301, 1303, 1305, 1315, 1320, 1329, 1348, 1370; İstanbul 1330, 1331; nşr. Mahmûd Abdülvehhâb Fâйд, Halep 1973; nşr. Abdülcelîl Atâ, Dimaşk 1411/1990; nşr. Salâh Muhammed Uveyza, Beyrut 1995) ve Ahmed b. Muhammed et-Tahtâvî'nin hâşiyesiyle birlikte (Bulak 1269, 1279, 1290, 1303, 1318; İstanbul 1327; Kahire 1320, 1356, 1372, 1389) basılmıştır. Süleyman Fâhir, Tahtâvî hâşiyesinden faydalanarak *Merâkı'l-felâh*'ı Türkçe'ye tercüme etmiştir (*Nur-ul-İzah Şerhi Merak-il Felâh*, İstanbul 1968). 4. *Günyetü zevî'l-aşkâm fi buğyeti Dürrerü'l-hükkâm*. Molla Hüsravî'nin Osmanlı medreselerinde uzun yıllar okutulan Dü-

Şürünbülâî'nin *Teystrü'l-makâşid* adlı eserinin ilk ve son sayfaları (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 575)

rerü'l-*hükâm fi şerhi Ğureri'l-ahkâm* adlı eserine yazılmış bir hâşiyedir (Kahire 1294, 1304; İstanbul 1297, 1299, 1300, 1301, 1308, 1310, 1317, 1318, 1319, 1329). **5.** *Teysîrü'l-makâsîd bi-şerhi Nazmi'l-ferâ'id*. İbn Vehbân'ın fıkha dair *Ķaydû's-şerâ'id* ve *nazmü'l-ferâ'id* adlı eserinin şerhidir (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 570, 575; Lâleli, nr. 1035; Yenicami, nr. 476, 477). Müellif bu kitabı Seriyüddin İbnü's-Şihne'nin aynı esere yazdığı şerhi ihtisar etmek, yeniden düzenlemek ve ilâvelerde bulunmak suretiyle kaleme almıştır. **6.** *İs'âdü Âli 'Osmani'l-mükerrem bi-binâ'i Beytillâhi'l-muħarrem* (nşr. Süleyman b. Sâlih Âlü Kemâl, Mekke 1424/2003). **7.** *Müfîdetü'l-hüsnâ li-def'i zannî'l-huluvvi bi's-süknâ* (nşr. Meşhûr Hasan Selmân, *Risâletân fi'l-huluvvât* içinde, Küveyt 1409/1989, s. 57-93). **8.** *Ehâdîşü erba'în*. Devlet yönetimi ve adaletli devlet başkanlarıyla alakalı kırk hadis içermektedir (İÜ Ktp., nr. 2139). **9.** *Merâkı's-sa'âdât fi 'ilmeyi't-tevhîd ve'l-'ibâdât* (nşr. Muhammed Riyâz el-Mâlih, Beyrut 1973). **10.** *el-İstifâde min ahkâmî's-şehâde* (Muhammed b. Merzûk el-Muaytik tarafından İmam Muhammed b. Suûd Üniversitesi'nde yüksek lisans tezi olarak neşre hazırlanmıştır; 1391). **11.** *el-'İkdü'l-ferîd li-beyânî'r-râciħ min cevâzi't-taklîd* (nşr. Ahmed Muhammed Ferrûh Seneber, Beyrut 2007). **12.** *et-Tahkîkâtü'l-kuḍsiyye ve'n-nefehâtü'r-rahmâniyye fi mezhebi's-sâdeti'l-Ħanefiyye (Mecmû'atü'r-resâ'il, Resâ'ilü's-Şürünbülâli)*. Çeşitli fikhî konulara dair almış risâleden oluşan mecmuadaki eserlerin muhtevası akademik bir çalışma çerçevesinde tanıtılmıştır (Keleş, s. 64-96). Çeşitli yazmaları günümüze ulaşan (TSMK, Medine, nr. 375 [müellif hattı]; İÜ Ktp., nr. 1529; Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1044, Beşir Ağa, nr. 214; Beyazıt Devlet Ktp., Veliy-

yüddin Efendi, nr. 1550; Râgıb Paşa Ktp., nr. 60.503; Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 1344) bu mecmuadaki risâlelerin bir kısmı şunlardır: *en-Nefeħâtü'l-kuḍsiyye fi kırâ'ati'l-Ķur'ân ve kitâbetihî bi'l-Fârisiyye, İkrâmü üli'l-elbâb bi-şerfi'l-ħiṭâb, el-Mesâ'ilü'l-behiyyetü'z-zekiyye 'ale'l-İsnâ 'aşeriyye, Tuħfetü a'yâni'l-gmâ' bi-şihhâti'l-cüm'ati ve'l-'iydeyni fi'l-finâ, Teceddüdü'l-meserrât bi'l-ķasmi beyne'z-zevcât, İnfâzû'l-evâmiri'l-ilâhiyye bi-nuşreti'l-'asâkiri'l-'Osmâniyye ve inķâzû sükkâni'l-Cezîreti'l-'Arabiyye, Ķahrü'l-milleti'l-küfriyye bi'l-edilleti'l-Muħammediyye, Sa'âdetü'l-mâcid bi-'imâreti'l-mesâcid, Ħisâmü'l-ħükâm el-muħikķin li-seddi buĝâti'l-mu'tedin min evķâfi'l-müslimin, Tezkiretü'l-bulaĝâ'n-nüzzâr bi-vücûhi reddi ħücceti'l-vülât ve'n-nüzzâr, Dürretü's-semîne fi ħamli's-sefine, Sa'âdetü ehli'l-İslâm bi'l-müşâfahâti 'akıbe's-şalâti ve's-selâm*. Bunların ve diğer bazı risâlelerin kütüphanelerde müstakil nüshaları da mevcuttur (eserleri için ayrıca bk. *İs'âdü Âli 'Osmani'l-mükerrem*, neşredenin girişi, s. 18-27; yazma nüshaları için bk. *Mu'cemü'l-maħtûṭâti'l-mevcûde*, I, 404-411).

BİBLİYOGRAFYA :

Şürünbülâli, *İmdâdü'l-fettâħ şerhu Nürî'l-izâħ ve necâti'l-ervâħ* (nşr. Beşşâr Bekrî Arâbî), Dimaşk 1423/2002, s. 680, ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 7-14; a.mlf., *Merâkı'l-felâħ* (Tahtâvî, *Hâşiye 'alâ Merâkı'l-felâħ* içinde), Kahire 1356, s. 8, 388; a.mlf., *İs'âdü Âli 'Osmani'l-mükerrem bi-binâ'i Beytillâhi'l-muħarrem* (nşr. Süleyman b. Sâlih Âlü Kemâl), Mekke 1424/2003, neşredenin girişi, s. 12-27; Muhibbî, *Ħulâşatü'l-eşer*, I, 283, 408; II, 38-39, 221, 238; Tahtâvî, *Hâşiye 'alâ Merâkı'l-felâħ*, Kahire 1356, s. 8; Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr*, I, 116, 118, 120, 121, 135-136, 234, 446-448, 477; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 58; Serkis, *Mu'cem*, I, 1117-1118; Ziriklî, *el-'Alâm*, II, 225; Brockelmann, *GAL*, II, 406-407; *Suppl.*, II, 430; *Hediyyetü'l-'ârifin*, I, 126; Muhammed Rem-

zî, *el-Ķâmüsü'l-coĝrafi li'l-bilâdi'l-Mışriyye*, Kahire 1953, III, 100, 219; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'el-lifin*, III, 265-266; Yunus Keleş, *Bir Hukuk Âlimi Olarak Şürünbülâli ve Eserlerinin Fikhî Deĝeri* (yüksek lisans tezi, 1995), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Abdullah Muhammed el-Habeşi, *Câmi'u's-şürûħ ve'l-ħavâşi*, Ebûzâbi 1425/2004, II, 1279, 1405; III, 2055-2057; Ahmet Özel, *Hanefî Fikhî Âlimleri*, Ankara 2006, s. 109, 141-142, 155, 158; *Mu'cemü'l-maħtûṭâti'l-mevcûde fi mektebâti İstânbül ve Anâṭülü* (haz. Ali Rıza Karabulut), [baskı yeri ve tarihi yok], I, 404-411.

ŞEVKET TOPAL

ŞÜŞTER

(شوشتر)

İran'ın güneybatısında tarihî bir şehir.

Zaĝros daĝlarının güneyinde uzanan ve Kârûn nehrinin kollarının çevresinde gelişen verimli bir ovanın kenarında dik bir yamaç üzerinde kurulmuştur. Plinius'un adını Sostra şeklinde verdiği şehir efsanevî Pişdâdî Hükümdarı Hüşeng tarafından Şüş'tan (Elam'ın başşehri Susa; bk. *DİA*, XVIII, 438) sonra tesis edilmiş ve "Şüş-ter" (Şüş'tan daha güzel) adıyla tanınmıştır (*El' [İng.]*, IX, 512). Şehrin Arapça'daki ismi Tüster'dir. Hamdullah el-Müstevfî'nin Hûzistan'ın merkezi olduğunu söylediği Şüş-ter onun verdiği bilgiye göre bir süre sonra bilinmeyen bir sebeple harabeye dönmüş, Sâsânî kralları Erdeşir ve Şâpûr (240-272) tarafından yeniden imar edilerek Şâpûr zamanında ortasına büyük bir set yapılmıştır. Bazı rivayetlerde ise şehri Pers İmparatoru Büyük Darius'un kurduğu ve nehirleri de bir kanalla onun birleştirdiği belirtilir. Günümüzde Hûzistan eyaletine bağlı olan şehrin nüfusu 97.000'dir (2008 tah.).

Hız. Ömer zamanında Nu'mân b. Mukarrin kumandasındaki kuvvetlere yenilen Hûzistan merzûbânı Hüzmûzân-ı Fârisî'nin Şüşter'e çekilmesi üzerine Basra Valisi Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin emriyle şehir Ammâr b. Yâsir, Cerîr b. Abdullah, Enes b. Mâlik, Berâ b. Mâlik, Meczee b. Sevr, Berâ b. Âzib, Huzeyfe b. Yemân ve Nu'mân b. Mukarrin'in de aralarında bulunduğu kumandanlar tarafından bir buçuk-iki yıl kadar kuşatıldıktan sonra muhtemelen 17 (638) yılında zaptedildi ve ondan sonra bütün Hûzistan müslümanların eline geçti. Şehrin 19, 20 ve 21 (642) yıllarında fethedildiğine dair rivayetler de vardır. Emevîler döneminde bir süre Hâricîler tarafından kale ve sığınak olarak kullanılan Şüşter, Haccâc b. Yûsuf es-Se-

Şüşter'de Kârûn nehri üzerindeki su düşmeleri